

НАУЧНО-НАСТАВНОМ ВЕЋУ
ФАКУЛТЕТА ЗА СТУДИЈЕ БЕЗБЕДНОСТИ
УНИВЕРЗИТЕТА ЕДУКОНС
Сремска Каменица

UNIVERZITET EDUCONS
Broj 1.0. 1337/20
15. 12. 2020. god.
SREMSKA KAMENICA

Научно-наставно веће Факултета за студије безбедности Универзитета Едуконс је на својој седници одржаној 11. децембра 2020. (бр. одлуке НПБ 78/20) именовало Комисију за оцену и одбрану дисертације кандидата Љубише Конатара на тему под насловом „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“, у саставу: ред. проф. др Елизабета Ристановић, Универзитет одбране у Београду, председник Комисије; ред. проф. др Драган Симеуновић, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, ментор; доц. др Предраг Павлићевић, члан.

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Љубише Конатара под насловом „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“ прегледала је и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења свих чланова Комисије подноси Научно-наставном већу Факултета за студије безбедности Универзитета Едуконс следећи

ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Подаци о кандидат у

Кандидат Љубиша Конатар је рођен 1970. године у Бијелом Пољу, Црна Гора.

Образовање: Тренутно докторанд на студијском програму примењена безбједност Универзитета ЕДУКОНС, Факултета за студије безбедности Сремска Каменица. Завршио је мастер студије Тероризам, организовани криминал и безбједност на Универзитету у

Београду, специјалистичке студије Тероризам и организовани криминал на Факултету политичких наука Универзитета у Београду и основне студије на Факултету за пословни менаџмент у Бару, смер Пословно-цивилна безбједност.

Радна каријера:

У периоду од 1996-2010.године обављао је различите руководеће дужности у јединицама полиције Министарства унутрашњих послова Црне Горе. Сада је на дужности руководиоца Директората за инспекцијске послове и лиценцирање у Министарству за екологију, планирање и уређење простора Црне Горе.

Научни и стручни радови:

1. Љубиша Конатар, Употреба службених коња као подршке Посебној јединици полиције, Управа полиције Црне Горе, Полицијски гласник бр.4, 2009,
2. Жељко Спалевић, Жаклина Спалевић, Љубиша Конатар, Образовање службеника обезбјеђења и детектива, International Scientific Conference EMAN, Љубљана, 2018,
3. Кемал Бркић, Љубиша Конатар, Санди Диздаревић, Обавјештајне службе у борби против тероризма, ВИ Међународни научни скуп, Европски Универзитет Каллос Тузла, Брчко, 2018,
4. Жељко Спалевић, Љубиша Конатар, Жаклина Спалевић, Правни оквир супростављања навијачком насиљу на спортским (фудбалским) приредбама у Црној Гори, International Scientific Conference EMAN, Софија, 2018,
5. Жељко Спалевић, Дражен Божовић, Љубиша Конатар, Улога и задаци коњичке полиције са посебним освртом на јачање пројекта полиција у локалној заједници, часопис МУП Републике Српске, Безбједност-полиција-грађани, бр.02/18, 2018,
6. Дражен Божовић, Жељко Спалевић, Љубиша Конатар, Европске интеграције као чинилац безбједности Западног Балкана, часопис МУП Републике Српске, Безбједност- полиција-грађани, бр.01/19, 2019,

7. Жељко Спалевић, Дражен Божовић, Љубиша Конатар, Поједини облици безбједносних пријетњи туризму са посебним освртом на пријетње објектима смјештаја, International Scientific Conference, ЛИМЕН, Београд, 2018,

8. Жељко Спалевић, Љубиша Конатар, Угрожавање државних дужносника у Црној Гори, часопис МУП Републике Хрватске, Полиција и сигурност (Загреб), бр.03/19, 2019.

Учесник је више научних и стручних конференција и скупова у земљи и иностранству.

2. Основни подаци о дисертацији

Докторски рад кандидата Љубише Конатара, под насловом „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“, написан је на 237 страна стандардног формата, док **структуру рада**, после „Кључне документацијске информације“, чини дванаест делова, и то: „Увод“, осам поглавља са одговарајућим бројем потпоглавља и тематских јединица, „Закључна разматрања“, као и делови насловљени као „Литература“ и „Прилози“ (6 прилога).

Литература обухвата укупно **139 референци**, односно консултованих јединица домаћих и страних аутора, и то: 58 монографија и студија (делом извора пропедeutичког карактера, као и више разноврсног извора који третирају историјске, културолошке или доктринарне аспекте истраживачког проблема), 19 истраживачких и стручних радова, и 62 друга извора (Интернет адресе, новински чланци, презентације, закони и други нормативно-правни акти). Текст дисертације је подржан наводима (из) извора у 200 фуснота.

Докторска дисертација кандидата Љубише Конатара, под насловом „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“, представља заокружену логичку целину у научном, стручном и методолошком смислу. Комисија

констатује да је кандидат – што је исправно из угла постављених циљева, предмета и проблема истраживања – тежиште свог рада усмерио, односно кључне резултате изложио у четвртом, петом и делом шестом поглављу тезе (која су најшира по обиму, добро структурирана и карактерише их разноврсност анализираних аспеката тема). У исто време, обим и начин конципирања седмог и осмог поглавља прати продубљен аналитички приступ, и њима су такође створене основе за извођење закључака којима се одговара на циљеве и пројектовани допринос тезе.

Извештај програма Turnitin од 23. јула 2020. године указао је да докторски рад кандидата Љубише Конатара садржи 20% поклапања са другим изворима. Након прегледа тог извештаја од стране ментора и осталих чланова Комисије утврђени су елементи плагијаризма у релативно малом обиму као и извесна недоследност у цитирању након чега је прецизан списак проблематичних места у тези упућен кандидату ради поправке или отклањања истих што је кандидат и учинио.

Након тога је поправљена верзија дисертације поново подвргнута провери на плагијаризам. Извештај програма Turnitin од 01. октобра 2020. године указао је да докторски рад кандидата Љубише Конатара садржи 10% поклапања са другим изворима.

Детаљном анализом извештаја и докторског рада кандидата Љубише Конатара, установљено је на основу заједничког увида Комисије да се сва пронађена поклапања односе на:

- 1) опште делове који су саставни део сваке докторске дисертације предате на Educons Универзитету
- 2) уредно референциране цитате
- 3) делове реченица који су у потпуности општег карактера и као такви не могу се сматрати плагијатом.
- 4) библиографске јединице наведене у фуснотама и литератури.

Стога Комисија констатује да у овом случају не може бити речи о плагијату, те да је рад подобан за јавну одбрану.

Увидом у адекватне библиотечке фондове утврђено је да у Србији до сада није брањена докторска дисертација под наведеним или изразито сличним називом.

3. Преглед садржаја дисертације и остварени резултати

Рад је структурно подељен на дванаест делова. Тачније, после „Кључне документацијске информације“ рад обухвата следеће делове: Увод, осам тематских поглавља, „Закључна разматрања“, списак коришћених извора насловљен „Литература“, као и део „Прилози“.

У **Уводу** кандидат Љубиша Конатар је створио основе, односно назначио битне елементе за процену значаја теме коју истражује, односно за постављање циљева свог истраживања, и то истичући да се у фокусу његовог истраживања налазе узроци и модалитети угрожавања западнобалканских држава са позиција исламистичког тероризма, уз анализу ефективности одговора поменутих држава на ту врсту безбедносне претње. Такође, кандидат истиче да његово истраживање покрива манифестације верског екстремизма и исламског фактора. Другим речима, кандидат истражује да ли је исламистички тероризам и екстремизам реална претња регионалној стабилности, уз назнаку да ће се у том склопу проблема бавити и геополитичким детерминантама, односно, да ће настојати да „предвиди даљње токове геополитичких савеза на овом простору, као и њихове последице по државе и народ“. Кандидат оцртава историјске, односно шире културне и цивилизацијске детерминанте, као и савремене геополитичке утицаје и најдубље друштвене факторе који се преламају на подручју Западног Балкана који узрокују и одређују исламистички тероризам (али и исламофобију), констатујући да је у раду „наглашена традиционална сукобљеност хришћанске и исламске цивилизације, улоге западних хришћанских сила и вјерско политичких исламских центара моћи, положај утицајне муслиманске мањине дефинисане као исламски фактор која битно опредељује даљње токове на посматраном простору“. Кандидат такође наглашава „опасност од злоупотребе исламских заједница приликом ширења парацетата и покушаја екстремних исламистичких група да успоставе базе на простору земаља Западног Балкана“.

У првом поглављу дисертације **„Теоријско-методолошки оквир истраживања“** кандидат је у шест тематских јединица разрадио методолошке претпоставке рада.

Комисија констатује да је дефинисаним методолошким оквиром истраживања кандидат Љубиша Конатар дао јасан и валидан основ за реализацију пројектованих доприноса своје дисертације „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“.

Конкретно, кандидат је формулисао:

1.1. Проблем истраживања, а то полазећи од констатације о ширењу радикалног ислама на Западном Балкану и уз скретање пажње да се у базичним делима исламског верског учења могу регистровати делови који стварају основе за развој екстремизма (укључујући и констатацију: „У Курану се може пронаћи више стихова који могу промовисати насиље“). Кандидат, наиме, констатује да Ислам представља велику религију, постављену у триплицитној релацији Бог-човјек-свијет, која се базира на куранском принципу о јединству и јединости створитеља (техвид), да Куран тражи од муслимана стални прогрес, и захтева да се чини добро а не зло – али да утемељење савременог исламистичког тероризма треба тражити у злоупотребама (тумачења) Ислама, подстакнуто интересима одређених политичких снага којима религија служи као покретач фанатизованог понашања извесног броја верника. Може се закључити да је кандидат у тези као основни проблем истраживања поставио идентификацију и сагледавање *специфичних* фактора (и њихових односа), историјских и геополитичких детерминанти, који су узроковале ширење и модалитете испољавања радикалног ислама на Западном Балкану, а у циљу адекватног разумевања поменутих процеса и феномена, оцене постојеће и конципирања ефикасне против-терористичке стратегије;

1.2. Предмет истраживања, који је у најопштијем одређен као безбедносни изазови, ризици и претње од исламистичког тероризма по регионалну стабилност земаља Западног Балкана, сагледане почевши од 1992. године (тачније, у периоду од 1992. до 2001. године, потом периода који започиње 11.9.2001. године тј. од почетка глобалног рата против тероризма). Тачније, предмет истраживања је читав спектар (гео)политичких, друштвених, културолошких и конфесионалних, економских и безбедносних детерминанти (и пратећих истраживачких питања, поред већ назначених: Какви су учинци и последице исламистичког тероризма и који су могући скривени и отворени циљеви овог покрета?; Који су модалитети система одбране и безбедности у супростављању овом

верско-безбедносном феномену које у великој мери одређују услови развоја и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану. Кандидат исправно упућује да хипотетички оквир разрађује предмет истраживања са циљем комплексније анализе (начина и организације) деловања исламистичког екстремизма и тероризма, стања безбедности, као и критичке анализе контратерористичких мера и активности у државама са простора Западног Балкана;

1.3. Циљеви истраживања, где је кандидат ставио нагласак на теоријске, научне циљеве, те је у тези као основни научни циљ одређена научна дескрипција и класификација истраживаног феномена, као и научно објашњење са извесним елементима научног предвиђања. Може се издвојити дефинисани циљ утврђивања узрочно-последичних веза између описаних појава и процеса и њихових актера – а са циљем добијања релевантних научних сазнања о исламистичком тероризму као стварној или потенцијалној претњи за регионалну безбедност. Паралелно је истакнут практични, друштвени значај истраживања усмереног на сагледавање праћења динамике развоја, и безбедносних импликација манифестација исламистичког екстремизма и тероризма на подручју Западног Балкана;

1.4. Хипотетички оквир истраживања, који је, оцењује и истиче Комисија, **веома добро формулисан**. Општа хипотеза је: „Разноврсни историјски и савремени фактори утицаја довели су до стварања специфичног исламистичког екстремистичког и терористичког дјеловања на Западном Балкану, које је донекле различито у односу на генерални модел исламистичког тероризма и екстремизма“. Основна хипотеза је подржана са три посебне хипотезе: „Прва посебна хипотеза: Мултиетнички и мултирелигијски склоп Западног Балкана погодује радикализацији муслиманског становништва. Друга посебна хипотеза: Бројни историјски разлози довели су до стварања исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану. Трећа посебна хипотеза: Земље Западног Балкана кроз исламистички екстремизам и тероризам користе се као полигон за дјеловање страних сила и обавјештајно безбједносних служби и промјене граница суверених, међународно признатих држава“;

1.5. Методе истраживања, и то дедуктивна метода, компаративна анализа и анализа садржаја – при чему се у самом истраживању кандидат у већој мери, и то успешно, ослањао на квалитативну анализу садржаја докумената, константно је

анализирао сличности и разлике феномена које је истраживао, и ослањао се на дедуктивни поступак;

1.6. Научну и друштвену оправданост истраживања, која је одређена као допринос тезе објашњењу нових организационих облика и динамике деловања исламистичких група (покрета) на посматраном простору, уз сагледавање (историјских, безбедносних, социо-економских) специфичности.

У другом поглављу докторске дисертације насловљеном „Дефинисање тероризма“ кандидат је у првој тематској јединици „Правно-политички аспекти дефинисања тероризма“, углавном на основу домаћих теоријских извора (и уз јак ослонац на теоријска становишта Драгана Симеуновића), изнео поједине академске и административне дефиниције тероризма (уз нешто ширу анализу одредби Кривичног Законика Црне Горе) и битне основне карактеристике тероризма, а што је био подразумевајући корак да у другој тематској јединици разматра „Вјерски финансиран тероризам“. Кандидат у овој тематској јединици назначава историјске основе доктринарних подела у Исламу и укратко анализира појмовне оквире клерикализма, радикализације и (насилног) екстремизма, показујући да је њихово адекватно поимање од значаја за разумевање недавних оружаних сукоба, као и савремених конфликта на Балкану. На поменутом основу кандидат констатује да оружани сукоби на подручју бивше СФРЈ „нису вођени због религије, али је религија као један од подстицаја служила за јачање и одржавање сукоба у условима економске, социјалне и политичке кризе“. На крају, кандидат истиче веома блиску повезаност терористичких активности и процеса организованог криминала на подручју Балкана, а као део глобалног тренда. У трећој тематској јединици „Појам исламистичког тероризма“ кандидат чини концептуална разграничења ислама као религије од „политичког ислама“, односно исламистичког тероризма као верског екстремизма, одбацујући везу између аутентичног ислама и тероризма. У складу са наведеним циљем кандидат се у овом сегменту дисертације бави интерпретацијама неких од кључних поставки исламске верске доктрине (посебно концептом цихада) који су основ уобличавања исламизма и циљева савремених исламистичких покрета. Кандидат истиче да исламизам означава политичке идеологије које ислам не поимају само као религију, већ из њега црпе принципе за друштвено и

државно уређење земље у којима се налаже ригидно понашање које је у складу са одредбама исламске верске доктрине. Кандидат сматра да „исламизам представља скуп политичких идеологија насталих око ислама које се јављају у муслиманским земљама“, наглашавајући притом транснационалну природу тероризма, и оцењујући „да исламистички тероризам на простору земаља Западног Балкана не добија официјалну подршку режима у тим земљама“.

Треће поглавље дисертације, под називом „**Модел и карактеристике терористичких операција**“, чине два потпоглавља, од којих прво има пет тематских јединица.

У уводном делу првог потпоглавља „**Планирање и извођење терористичких операција**“ кандидат даје неке битне назнаке о организационој структури, основама регрутовања, начину деловања, избору мете, припремама и појединим модусима извођења акција од стране терористичких организација. Потом се у првој тематској јединици првог потпоглавља (трећег поглавља) кандидат бави „Карактеристичним фазама терористичких операција“, упућујући да су то планирање, почетак операције, кулминација и постинцидентна фаза (а да, уколико се ради о талачкој ситуацији, фаза разрешења обухвата и преговоре), и до одређеног нивоа детаљности разматра планирање. У другој тематској јединици кандидат концизно, али и промишљено, сагледава кључне елементе везане за „почетак операције“, стављајући нешто јачи нагласак на експлозиве као средства извршења терористичких напада. У трећој тематској јединици кандидат се бави „фазом кулминације“ наглашавајући аспекте деструктивности, нехуманости и танатоса у савременим терористичким нападима, као и њихову усмереност, како на промену државне политике, тако и на утицај на јавност преко продуковања страха. У четвртој тематској јединици кандидат укратко указује на кључне одреднице „фазе преговора“ (уз осврт на талачку ситуацију у Беслану), док у последњој, петој тематској јединици првог потпоглавља Љубиша Конатар упућује на основне циљеве и начин деловања терориста у „постинцидентној фази“.

У другом потпоглављу трећег поглавља дисертације под називом „**Основне карактеристике терористичке акције**“ кандидат назначавача особености, модалитете и средства извршења савремених терористичких напада.

Четврто поглавље дисертације анализира „Исламистичке терористичке организације“ и чине га три потпоглавља.

У **првом потпоглављу** кандидат Љубиша Конатар истражује настанак, организацију и стратешке циљеве арапских терористичких организација, разматрајући у посебним тематским јединицама Хезболах и Хамас. **Хезболах** кандидат оцртава на основу теоријских становишта Драгана Симеуновића, наглашавајући да је ова организација прва показала геополитичке ефекте стратегије самоубилачког тероризма, закључујући да су исламистичке организације повезане заједничком идејом стварања велике исламске уме, проповедања и примене шеријатског закона, остварења визије исламизације и спровођења муслиманских норми и начина живота. Истражујући текстове више теоретичара кандидат, између осталог, ближе показује организациону структуру и специфичност у начину руковођења у организацији **Хамас**, истиче да она одудара од шиитских терористичких организација својом панарапском и панисламском оријентацијом, и указују на сталне и озбиљне претензије Хамаса да прерасте у „прави ослободилачки покрет“ ширих размера и свеобухватног јавног делања.

У **другом потпоглављу** кандидат се, уз ослањање на анализе Драгана Симеуновића (упућивањем на кључне констатације и оцене), темељно бави **Ал Каидом**, са правом истичући њен значај, и наглашавајући новуме које је донео њен развој. Кандидат прво упућује на околности које су узроковале и омогућиле успон Ал Каиде, идеолошко-политичке и доктринарне основе њеног деловања, као и глобалне безбедносне и геополитичке трендове које је покренула: да је њен крајњи циљ успостављање исламистичких режима у свим арапским и земљама са већинским становништвом исламске вере; самоубилачке нападе као најбитнији модус извршења; специфичне принципе организације („централизована у одлукама и децентрализована у извршењу тих одлука“) и начин обуке чланова; да овој терористичкој организацији припада заслуга за ширење идеала везаних за исламски фундаментализам, настанак новог глобалног терористичког покрета под називом цихадизам, док је алкаидизма најекстремнија форма цихадизма са једноставним кредом – борба свим средствима до коначног истребљења

свих непријатеља ислама; да је брзо успела да створи мрежу за деловање на планетарном нивоу, прикупљање финансијских средстава, регрутацију екстремних бораца, образовање и обуку кадрова као и пропагандну делатност међу исламском популацијом.

Пошто је веома добро оцртао етимологију и етиологију, али и социјалну базу и основне карактеристике вођства Ал Каиде, кандидат потом у пет тематских јединица систематично, на основу разноврсних извора, ближе излаже битне аспекте, даје мноштво опсервација, односно разматра више елемената и карактеристика које је потребно имати у виду при свеобухватнијем разумевању ове терористичке мреже.

У првој тематској јединици другог потпоглавља „Генеза, принципи функционисања и дјеловања Ал Каиде“ кандидат, поред елемената већ елаборираног, разматра факторе који одређују сложеност процеса регрутовања. Тачније, кандидат назначавача могућности глобалних канала комуникација, импурсе радикализацији које терористи могу продуковати преко савремених глобалних медија, услове, основе и начин регрутовања у ову мрежу. Кандидат, из перспективе свог истраживачког задатка, исправно примећује да „Ал Каида је већ постала инспирација великог броја активних регионалних група спремних да се спонтано крећу, често сљедећи опскурне мотиве који се односе на локалне проблеме, али чије везивно ткиво јесте свети рат и мржња према Западу“. Такође, полазећи од Симеуновићевог тумачења цихадизма, кандидат додаје да „треба истаћи да је оружана борба само један од елемената цихада, природа ових покрета је да остали муслимани немају право да практикују ислам сходно наслијеђеним правилима, већ како желе салафисти-вахабити“.

У наредној тематској јединици „Обука припадника Ал Каиде за тероризам“ кандидат износи врло интересантне податке и запажања о центрима за обуку припадника, неким садржајима обуке, еластичности и функционалности организације и формама деловања (чланова) мреже (централизованост у одлукама и децентрализованост у извршењу), као и неким геополитичким аспектима и интересима који се преламају у деловању и циљевима Ал Каиде.

У трећој јединици „Принцип вођства (Ладен)“ кандидат прво анализира личност Осаме Бин Ладена, оцртава његову биографију, лидерски стил, улогу у изградњи доктрине и њене кључне поставке, мотиве изградње и циљеве – уз подржавање констатације да се једним од највећих успеха Осаме бин Ладена сматра удруживање Ал Каиде и Хезболаха

као две најопасније исламистичке терористичке групе на свету, чиме је постигао бар егземплрно јединство вековима завађених сунита и шиита. Потом је кандидат назначио неке од принципа организације терористичких организација, и подвукао важност подршке за извршење терористичких аката.

„Инструисање следбеника путем фатви“ је назив четврте тематске јединице, у којој кандидат прво констатује да терористичке организације изграђују механизме за ефикасно манипулисање следбеницима, независно од степена њиховог образовања, а који подразумевају софистицирано али первертовано тумачење, тачније злоупотребу Курана. Наиме, кандидат подсећа да исламисти перманентно узурпирају фатве – које према легитимним муслиманским правним тумачима представљају мишљење, правило понашања или савет о решењу неког проблема утемељен на шеријатском праву – јер се радикализовани верници од стране терористичких вођа позивају на деловање кроз цихад, подстакнуто преко фатви. Индивидуална мотивација терориста је садржана у фрустрацији, жељи за осветом, или обећавајући живот после смрти – стога указивање на понижење муслиманских верника од стране Бин Ладена, као и циљеви напада који немају географско ограничење. Мотивација је промена друштва (рефлекс Куперове доктрине нужде: насиље је прихватљиво у име крајњег циља), уз позив на освету и убиство неверника и отпадника, као и одбрана исламских светиња. На основу изнетог кандидат указује да је исламистички тероризам у Босни истоветан са оним у Централној Азији или на Блиском истоку, при чему свој став подржава аргументацијом о оперативном деловању Ал Каиде: велики број полазника у камповима за обуку Ал Каиде у Авганистану од којих су неки у саставу комбинованих муцахединских јединица које ће деловати током оружаних сукоба на подручју Босне и КиМ. Поред наведеног, кандидат истиче да се, поред оштрих оружаних сукоба у Републици Северној Македонији, у осталим земљама Западног Балкана исламистичке организације трансформишу у политичке странке.

У последњој тематској јединици „Опадање моћи услед губитка вође и недостатка финансија“ кандидат упућује да је ликвидација лидера Ал Каиде, Бин Ладена, у операцији специјалних јединица САД „Нептуново копље“, вероватно „Ал Каиди задао велики ударац“, али да је захваљујући својој децентрализованој организацији она наставила активности. Кандидат основано примећује да је снага ове организације пре „у духовном устројству него у самој организацији“, у позивању на божанско одобрење мисије.

Кандидат Љубиша Конатар затим даје више теоријски изузетно вредних, продубљених опсервација, на које Комисија скреће пажњу, а то су следеће:

- да корене Ал Каиде не треба тражити у самом исламу, ни у сукобу на Блиском истоку (мада ове две димензије одређују како ток акција које спроводи Ал Каида, тако и њена тумачења), а не зависе ни од метафизичког и апстрактног модела новог зла;
- да Ал Каида представља везу између исламског радикализма и огорчене анти-империјалистичке борбе отуђених од глобализације, која је у суштини одвојена од Блиског истока и тамошњих сукоба;
- да је при вредновању стања насталог после 11. септембра изгледа скоро неопходно поново утврдити однос између исламских радикала и Ал Каиде – односно – да истинска улога Бин Ладена није само то да је био (јер и даље јесте) подстрекач различитих терористичких напада, или то што је значајан непријатељ за СДА и Запад. Наиме, Бин Ладен и његови следбеници показали су да Ал Каида може ући у игру међународних односа у политички дестабилишућој улози јер је рат просторно и временски неограничен. На тај начин, истиче кандидат, одређује стратешки значај не само за цели регион Блиског Истока, него и Европе где је покрет заснован на транснационализму и финансијској моћи, остварујући готово потпуну аутономију у постизању својих циљева;
- да су исказане способности Бин Ладена и његове мреже у постепеном смањивању саудијске помоћи покрету талибана – које су проистекла из снаге не само саме организације, већ и ефикасног капацитета за интеграцију у међународну заједницу као политички, пре него верски ентитет;
- да је:

„структура Ал Каиде такође условила, мијењајући их, исте услове односа између државе и покрета. Између предмета суштинских међународних односа, конкретно међудржавних, стоји реалност компензације. То је промјена која није поштедјела Кабул, у тренутку када се структура авганистанске државе, одговорајући на реакционарну талибанску исламизацију ускладила са доминантном групом и њеним милитантним крилом: сунитско-вехабијским фундаментализмом и Ал-Каидом. Ово није поштедјело чак ни Шпанију, а самим тим и Европу, са близином европског терора који тешко може бити у

потпуности ослобођен од свог ангажовања. Међутим, прави рат који је Бин Ладен водио је заправо против удомљавања једне врсте ислама који прати економску логику нежељеног америчког партнера, прихватајући неминовност присуства америчких база на саудијској територији, барем до почетка кампање у Ираку. Против опасности од западне модернизације исламског свијета гдје је дојучерашњи талибански Авганистан представљао најрадикалнији модел реакције против универзалног процеса као последице глобализације услова трговине и тржишних правила наметнутих од стране других“.

У трећем потпоглављу кандидат разматра **Исламску државу (ИСИС)**, назначавајући, у кратком уводном делу, најосновније моменте од значаја за познавање њеног развоја и карактера, уз констатацију да „оно у чему се ова терористичка организација разликује од Хамаса или Хезболаха јесте одбацивање идеолошких, националних мотива, јер су они, по њеном мишљењу, вјерски нелегитимни“.

У првој тематској јединици под називом „Настанак и развој организације ИСИС“ кандидат концизно и промишљено упућује на регионалне околности и геополитике детерминанте које су омогућиле њено стварање, посвећујући одговарајући простор и лидерима и организацији, појединим њеним акцијама на тактичком и стратегијском нивоу, злочинима извршеним од стране њених припадника, доктринарним поставкама и стратегијским циљевима.

Друга тематска јединица „Територијализација као нови концепт тероризма“ ближе се бави наведеном тематском одредницом и садржи **веома садржајне констатације**: „ ... глобални карактер исламистичког тероризма изражен кроз структуру територијалног принципа представља нову форму тероризма. Дакле, по правилу, таласи тероризма појављују се у земљама и зонама које су погођене глобализацијом у вријеме када држава није у стању да одговори на безбједносне изазове. Истовремено, територијализација у виду контроле природних ресурса претходи развоју тероризма као моделу за просторну контролу појединих држава или регија, или цртање нових граница, чиме се замјењују традиционални обрасци контроле и утицаја на земље или регије, прије свега од стране богатих и војно супериорних земаља. Најочигледији примјер овакве појаве може се видјети у нарастању Исламске државе ... геополитички модел стварања територија на вјерској или етничкој основи изазива, поред безбједносних, процесе супротне глобализацији односно укрупњавању, посебно на економском плану. Идеје

исламистичких покрета залажу се за уништење свих друштвених и економских система који не почивају на религији. Овакав ислам промовише рушилачки исламски идентитет, супротно идеји отворених друштава и слободног тржишта“.

У трећој тематској јединици кандидат разматра „узроке пропасти Исламске државе“, а које идентификује преко више фактора („... организационо, Исламска држава није могла одговорити многим функционалним изазовима као што су: оружана сила, енергетска инфраструктура, храна, вода и здравствено санитарна заштита становништва“) налазећи један од најважнијих у војном деловању јаке међународне коалиције с циљем њеног уништења.

Пето поглавље, насловљено „Узроци, савремени изазови и ризици од исламистичког тероризма на Западном Балкану“, једно је од централних и веома садржајно и информативно, а кандидат га је разложио у 3 потпоглавља.

У првом потпоглављу „**Западни Балкан као мултинационални и мултирелигијски регион**“ кандидат Љубиша Конатар је истакао да је због свог геополитичког положаја Западни Балкан одувек „простор културних прожимања и укрштања аутохтоних становника с другим културама, прије свега јер се налази на раскрсници европске, блискоисточне и турске културе“, да у свим државама Западног Балкана живе веће или мање компактне националне мањине. Кандидат сматра да су поменуте „етничке групе углавном подстакнуте национализмом у одређеним дубоким економским, политичким или безбједносним кризама због различитих противурјечности подстичу нестабилности, а сама вјера је у претходном периоду одиграла озбиљну улогу у сукобима и грађанским ратовима“. Западни Балкан је, истиче кандидат, стога „регион контаката и контраста између различитих религија, хришћанства и ислама, Истока и Запада, али и метафора сталног цијепања и ударања“ – а да управо „мултирелигијски склад на просторима Западног Балкана има важну улогу у формирању европских етничких, националних и културних идентитета“. Претходно се исказује битним, констатује даље кандидат, стога што: „У западном свијету, основна јединица људске организације јесте нација, која је у америчкој, али не и у европској употреби буквално синоним за земљу. Она је потом даље подијељена на различите начине, од којих је један подјела на религије. Муслимани, међутим, имају тенденцију да посматрају, не нацију

подијељену на религијске групе, него религију подијељену на нације (Луис, 2004:17). Дакле, неолиберализам је са данашњом кризом у регији пропао јер се тржишна економија сама од себе дерегулисала. Мултикултурализам као идеологија западне демократије постаје упитан“.

Друго потпоглавље **„Степен присуства ислама у западнобалканским земљама“** покрива разматрање многих аспеката. Кандидат скреће пажњу да Балкански муслимани не представљају хомогену групу, већ имају различиту етничку структуру и историјску генезу „што директно утиче на прихватљивост идеја радикалног исламизма међу појединим групацијама“. По распаду СФРЈ, истиче кандидат, муслимани су настањени у више независних држава, где у две чине изразиту (Албанија и део Србије - КиМ) или релативну већину (БиХ), значајну мањину (Македонија и Црна Гора), као и мањину (део Србије без КиМ), па уколико се као критеријум поделе усвоји етничка припадност и језик, балкански муслимани се могу сврстати у четири групације: словенску, албанску, турску и ромску (уз назнаку да је словенским етничким муслиманима са простора СФРЈ верско опредељење постепено одредило и њихов посебан национални идентитет). Кандидат такође истиче да је исламизација Балкана била процес који се одвијао као последица општег ширења територије под влашћу Отоманске империје и подразумевао прелажење на ислам дела домицилног становништва – па су балкански муслимани претежно следбеници ханефитске вјерско правне школе у оквиру сунитске деноминације ислама, мада су снажно присутна и суфијска учења. Кандидат наглашава и чињеницу да муслимани са простора бивше Југославије немају ништа заједничко у наслеђеном османлијском практиковању ислама са тзв. пуританским схватањем ислама – а да је „оно што практикују млади теолози тзв. пуританског учења покушај изградње монолитног „новог балканског ислама“ који битно одудара од традиционалног“. Поред наведеног, за разумевање утицаја исламског фактора у оквиру утицаја демографског чиниоца и геополитичког положаја Западног Балкана, констатује кандидат, веома су битни подаци о уделу муслиманске популације у укупном броју становништва појединих балканских држава, јер муслимани сразмерно својој бројности утичу на политичка кретања у региону. Такође је за оцену тренутних и предикцију будућих безбедносних ризика и претњи на Западном Балкану битан демографски податак који указује на бројност следбеника вахабизма, најрадикалнијег дела муслиманске популације, односно следбеника милитантног и

пуританског облика сунитског ислама. Притом је, сматра кандидат, тренд прогресивног ширења вахабизма на овим просторима резултат спољних фактора, првенствено утицаја различитих исламских центара моћи, нарочито Саудијске Арабије, који пружају велику материјалну и финансијску помоћ за ширење вахабитског ислама – мада је оно и резултат све лошијег социјалног стања муслиманског становништва.

Последње потпоглавље петог поглавља – **„Узроци исламистичког екстремизма на Западном Балкану“** – обухвата уводни део и три тематске јединице.

У уводном делу кандидат, на основу анализе више извора, назначавачу главне факторе који су утицали на стварање исламистичког екстремизма на Западном Балкану: ратови на простору бивше Југославије, долазак муџахедина, деловање дела свештенства које промовише неаутентични ислам и озбиљна криза националног идентитета муслимана (код муслимана је религија постала основна компонента етничког идентитета). Такође, исламистичке екстремистичке групе на Западном Балкану делују углавном кроз парацемате, „као једна нова појава која покушава да се уједини у региону, обојена религијским фанатизмом који на дјелу демонстрира оштру радикализацију дијела муслиманског народа“. Деловање исламиста „могло би се раздвојити на двије групације: прва БиХ-Санџак, и друга пројекат „Велика Албанија“. Наиме, уз подршку исламских центара моћи покушава се обновити-створити нова држава уређена по исламским правилима. Кандидат разматра и историјске детеминанте: наводи теоријско становиште да је семе милитантног ислама на овом простору засејано још у време Краљевине Југославије оснивањем организације Млади муслимани 1939. године, по узору на истоимени подмладак Муслиманске браће, а да су и у време СФРЈ деловале разне екстремне емигрантске муслиманске организације, најчешће у спрези са усташком емиграцијом; да су земље Западног Балкана у дугом временском периоду припадале Отоманском царству што данашњи муслимански екстремисти користе као аргумент, посебно у регијама у којима је муслиманско становништво већинско; истичући историјске чињенице о стратегији великих сила на овом простору, односно да је крајем 19. века Аустро-Угарска империја развијала стратегију повезивања и уједињења исламских верника на Балкану ради неутралисања тежњи за уједињењем Јужних Словена и стварања њихове државе. (Зелена трансверзала“); те да је укоренивању исламистичког екстремизма на овом простору погодовао тадашњи положај Југославије као лидера несврстаних земаља.

У првој тематској јединици под називом „Природа и интерпретација ислама“ кандидат Љубиша Конатар са правом мером детаљности, али и уз показивање да располаже потребним нивоом знања за даље и дубље анализе, излаже кључне моменте из историјског развоја ислама, етимологију, најшире културолошке основе и цивилизацијске оквира ислама, указује на споне са јудаизмом и хришћанством, назначава основне доктринарне поставке, стубове, поделе у оквиру ислама, разјашњава кључне термине везане за ислам.

У другој тематској јединици „Ратови на Западном Балкану деведесетих година XX вијека“ кандидат, користећи више релевантних и рецентних извора, оцртава околности и главне токове оружаних међуетничких и међуконфесионалних, али и грађанских сукоба на простору СФРЈ, назначава кључне догађаје, сагледава значај конфесионалне припадности група и појединаца у њима – јер се вероисповест исказује као један од основних конституената нације, разматра деловање и утицај верских власти на ове сукобе (нпр. кандидат анализира степен подршке републичким властима), такође сагледава геополитичке констелације и интересе који се могу уочити у сукобима. Од посебног су значаја разматрања везана за простор БиХ, да је за муслиманско становништво словенског порекла ислам био средство за стварање муслиманске нације, да је рат у Босни и Херцеговини у великој мери био верски рат, да су босански Муслимани добијали финансијску подршку, оружје и борце с муслиманског Блиског истока да би што више тај рат постао цихад,, у сврхе чега су придошли муцахедини били припадници стриктно муслиманских специјалних јединица у БиХ.

У трећој тематској јединици „Савремени екстремистички утицаји“ кандидат је, на основу анализе релевантних извора, укратко, али продорно и јасно, сублимирао широк спектар детерминанти тј. предуслова за ширење екстремистичких, исламистичких идеја, при чему је јасно увезао геополитичке негативне импулсе по регион. Наиме, **Комисија констатује као вредност**, то што кандидат, уз ослонац на већи број извора, **назначава већи број фактора**: да исламистички покрети и организације дјелују јавно или прикривено; да су најрадикалније вахабијске идеје које долазе из кругова имама школованих у исламским земљама и на арапским универзитетима; да политика савремене Турске кроз платформу неоосманизма (са циљем реafirмације простора Османског царства) као и деловање исламистичких бораца „повратника“, трансформација

терористичких група у политичке партије представљају правце савременог екстремистичког утицаја, али не све; да новонастале државе, као пост-конфликтна друштва, услед немогућности да контролишу социјалну неједнакост и сиромаштво на прихватљивом нивоу представљају погодно тло за ширење екстремизма; да многе милитантне исламистичке организације данас промовишу тзв. пуританско учење ислама наглашавајући потребу за трансформацијом друштва, уподобљену животном стилу пророка Мухамеда – а у том циљу се финансирају посебне предшколске установе, закат комитети и богомоље које се често налазе ван система исламске заједнице, а често се могу повезати са екстремистичким, па и терористичким организацијама; процес (ре)исламизације – који подразумева освешћивање секуларизованих, верски недовољно свесних грађана, с пратећим настојањем да се друштвеним и државним институцијама и читавом социјалном амбијенту врати исламски карактер; будући да су исламисти вешто користили геополитичке процесе у региону; деловање вахабита који подстичу муслимане изван арапског света да се не мире са религијским статусом у оквиру држава у којима су верска мањина, индиректно заговарајући чак и оружане сукобе (што је дошло до изражаја у деловању транснационалних организација са исламским предзнаком, организација и асоцијација исламистичког, конзервативног и фундаменталистичког типа; да повратак својим исламским коренима један дио муслиманског живља на Балкану очигледно доживљава као учешће у својеврсном верском рату, те кривичне санкције самостално не могу дати кључно решење за сузбијање ове појаве; деловање путем интернета у функцији радикализације и позивања на тероризам.

Кандидат Љубиша Конатар у шестом поглављу дисертације анализира „Исламистички екстремизам на Западном Балкану“, а у четири тематске јединице.

У првој тематској јединици „Појам исламистичког екстремизма на Западном Балкану“ кандидат се поново бави разноврсним аспектима проблема, где се могу издвојити следећи кандидатови ставови, уз указивање на становишта појединих релевантних теоретичара: да је исламистички екстремизам на Западном Балкану по много чему специфичан феномен и битно се разликује у односу на онај у Централној Азији или на Блиском истоку; да је исламистички екстремизам вишедимензионалан социолошки проблем; да је од посебне важности одвојити религију ислам од исламистичког

екстремизма, односно да се поједине поставке ислама (нпр. мисија пророка Мухамеда) кроз разне интерпретације злоупотребљавају и користе као база политичком исламу, што је и продукт одређених политичких интереса у исламским земљама; да је код муслимана, у условима новог исламског друштва, наступило јединство религије и политике, да је за фундаменталисте ислам религијска истина и политика, и у том смислу исламистички екстремизам треба посматрати кроз призму усклађености духовног и политичког деловања; да је исламистички екстремизам изразито политичка појава; да се „судбина западнобалканских муслимана, ратови и исламистички екстремизам везују за развој пројекта глобалне муслиманске државе и нације“; да „своје принципе исламистички екстремисти темеље на Исламској декларацији (Изетбеговић, 1990)“; да је екстремизам чешћи у реваншистички оријентисаним срединама, као и у културно заосталим слојевима; да је статус и положај муслиманских верника у СФРЈ био добар, да су југословенски муслимани имали знатан степен слободе у сваком погледу, а посебно у верском и духовном – а да су словенски муслимани признати као конститутивна нација (Устав СФРЈ из 1974. године) – и да је, поред наведеног, СФРЈ имала избалансиране односе са арапским и исламским земљама, тако да су муслимани из СФРЈ имали потпуну слободу кретања или евентуалног образовања у исламским земљама. По мишљењу кандидата Љубише Конатара, доминантан извор нестабилности на экс-југословенском простору представљале су неспретне и погрешне политике новонасталих држава, када је „у склопу пропагандног рата свих против свих тенденциозно инструментализовала теза о међусобним опасностима, па на крају и теза о исламској опасности“. Љубиша Конатар уз то указује да је „поларизација између „хришћанских агресора“ и „праведних муслиманских бранилаца“ муслиманима омогућила да се на лакши начин снажно одреде путем ислама. На тај начин је вјера постала одлучујућа интегративна карика свих босанских и косовских муслимана. Осим тога, овакав развој догађаја је довео до појачаног утицаја радикалних група из иностранства... Тако је спољашња димензија исламске компоненте рата јасна и непосредно видљива кроз различите облике хуманитарне, економске, обавјештајне, организационе, дипломатске, па и војне подршке коју муслиманске државе, као и владине и невладине организације исламског свијета пружају муслиманима“.

У другој, краћој тематској јединици кандидат примерено постављеном истраживачком задатку истражује „Легалне исламске заједнице на Западном Балкану“,

односно, износи и сублимира релевантне, а када је потребно и детаљније информације о институционалном устројству, а на крају даје и процену о формама деловања исламске конфесије за подручје које истражује. Кандидат полази од констатација да су, прихватајући концепт грађанске државе, новонастале државе на простору Западног Балкана препознале националну и верску разноликост као свој цивилизацијски потенцијал, али да је низак ниво имплементације националног законодавства омогућио верским заједницама да изађу из уставних и законских оквира деловања (да је утицај и присуство верских заједница у друштву и јавном животу све више изражен и излази из приватне сфере појединца). Кандидат потом осликава организацију легалних исламских заједница на простору Западног Балкана, посебно са аспекта њихове потенцијале рањивости од радикално интерпретираног ислама. Кандидат закључује да за исламске заједнице на простору Западног Балкана појава радикалног ислама представља озбиљан унутрашњи проблем, који се посебно манифестовао кроз тзв. хенбелијска учења која одударају од традиционалног практиковања ислама на овом простору, те да је изузетно важно пратити и анализирати доступне податке који указују на могућу ескалацију исламистичког тероризма, посебно преко деловања селфијских групација.

У наредној тематској јединици кандидат истражује **„Нелегалне исламске заједнице на Западном Балкану“** полазећи од констатација да је виши степен практиковања вере међу муслиманима, у поређењу са следбеницима осталих религија, део објашњења јединственог муслиманског става према политици, односно, да ислам није само ствар вере и њеног исповедања; у питању су такође и идентитет и лојалност-за многе, идентитет и лојалност који превазилазе све друге. По налазима кандидата посебно паралелне нелегалне исламске заједнице (параџемати) у земљама Западног Балкана представљају безбедносни изазов, настао развојем неаутентичног начина тумачења ислама (секташког деловања). Користећи рат и општу кризу у региону, исламисти су, истиче кандидат, успели да изграде и умреже паралелне верске структуре, за случај да индоктринација традиционалних исламских заједница наиђе на отпор, тј. да циљеви политичког ислама не буду остварени. Кандидат Љубиша Конатар у овој тематској јединици излаже битне информације које је неопходно познавати ради разумевања процеса којима се бави у тези, у адекватној мери дотичући историјске аспекте. Од значаја су, између осталих и низ врло корисних информација и оцена које предочава кандидат,

упућивања кандидата да су се током осамдесетих година прошлог века појавили студенти са простора Босне и Херцеговине и Санџака, који су студирали на исламским универзитетима у земљама Залива, а који су почели оспоравати исправност учења и праксе ислама у њиховим домицилним крајевима. Традиционална босанска улема, која је имала препознатљив домаћи имиџ и традиционалну отвореност у разумевању и тумачењу ислама, довођена је у питање и оспораван јој је легитимитет. Овај процес је с почетка био спор, да би почетком, и током рата у Босни и Херцеговини, наишао на већи број присталица. Кандидат закључује да се муслиманске заједнице налазе се пред озбљним изазовом да сачувају интегритет свог свештенства, богомоља и верника. С друге стране, исламске верске заједнице немају могућност за адекватан одговор наведеном тренду, јер је неопходно одвајање традиционалног ислама од исламизма. Јачање радикалних група, односно религиозних екстремистичких покрета условљено је потпором исламистичких центара, као и политичком позадином ратних сукоба на Западном Балкану. Уколико вахабити превладају, истиче кандидат Љубиша Конотар, предстоји дугорочни проблем који представља претњу, како за муслимане тако и за остале заједнице.

У четвртој, последњој тематској јединици шестог поглавља, под називом „Вахабизам као екстремизам на Западном Балкану“, ослањајући се на више теоријских, али и других извора, кандидат продубљује констатације и оцене претходно дате у тези. Кандидат упућује да је вахабизам утицајни исламски покрет који заговара враћање на тзв. основна и изворна исламска учења, а да је и једна од кључних тачака у којој се преламају духовна, верска и политичка кретања у савременом исламу. Значење вахабизма у смислу исламског буђења прерасло је у идеологију и политички програм када је успостављена Краљевина Саудијска Арабија у којој је вахабизам државна религија. Вахабијски идеолози истичу да муслимани у земљама Западног Балкана не живе аутентични ислам, који су упознали тек њиховим доласком, те да настоје „очистити ислам“ од примеса које је у њега унела локална култура. С обзиром на то да је Саудијска Арабија, директно или преко посредника, издвајала највећа средства, вахабизам је почео да се укоренеује у БиХ. Кандидат ипак сматра да геополитичке прилике на Западном Балкану у наредном периоду умногоме могу допринети слабљењу и сузбијању радикалног исламистичког утицаја.

Седмо поглавље докторске дисертације под називом **„Манифестација екстремизма и тероризма на Западном Балкану“** садржи пет тематских јединица.

У првој тематској јединици „Муџахедини у ратовима деведесетих година XX вијека“ кандидат је истражио и назначио битне догађаје, оцртао начин формирања, деловања и дејства оружаних формација у којима су узели учешће исламистички екстремисти и терористи на подручју БиХ тј. муџахедини, уз пропратна тумачења џихада и џихадизма, као доктринарних и идеолошких концепата незаобилазних за разумевање поменутих догађања.

У наредној тематској јединици „Сљедбеништво иранских и арапских екстремиста“ кандидат, користећи референтне изворе (реч је пре свега о Белој књизи владе Републике Србије, текстовима Драгана Симеуновића и Еспосита), назначава присуство радикалног исламског фактора у исламској заједници на КиМ и радикализацију дела свештеника (уз давање конкретних примера), деловање происламистичких организација на КиМ („Абу Бекир Садик“, „Алахова војска“ и „Селафисти“), нарочито у хуманитарним организацијама које се баве добротворним радом а циљ им је да изврше религиозну манипулацију Албанаца муслимана, упућује да вахабити имају специјална бесплатна обданишта за албанску децу на КиМ, истиче да је потврђено и присуство Хамаса и Хезболаха на Косову. Кандидат подсећа и да ескалација тероризма на Косову и Метохији 1997. и 1998. године означава почетак нове фазе дугорочног плана који је Техеран припремио за Балкан – припреме за подстрекавање непријатељства и расађивање екстремне исламске идеологије у региону, чиме је отпочео нови колективни идентитет панисламизма на поменутом простору. Кандидат скреће пажњу и да салафитски ред све агресивније наступа у Албанији, а да је нова генерација верских лидера често боље школована у иностранству, те поседује одговарајуће образовање потребно за привлачење младих верника.

У трећој тематској јединици „Регрутовање бораца за џихад“ Љубиша Конатар напомиње да као истраживач прати од почетка ратова деведесетих година џихадски карактер рата и индоктринацију становништва кроз призму идеологије исламистичког фундаментализма. То му зацело помаже да у овом контексту боље разуме и разматра појам џихада, напомињући да „екстремне струје у политичком исламу углавном

минимизирају ратни карактер овог појма, који је недовољан да искаже различите облике насиља у исламу. Представници радикалног исламског свијета под проповиједањем цихада подразумевају прихватање било каквог средства да се постигне циљ уз приказ мучеништва ка цихаду“. Кандидат напомиње да су исламске невладине организације помагале финансијски и кроз регрутовање бораца, укључујући и организовање „увоза терориста“ у БиХ под изговором да су они заправо хуманитарни радници и сл. – што је резултирало тиме да на подручје БиХ пристигну неки од најозлоглашенијих међународних цихадиста, а да по завршетку оружаних сукоба на овом подручју и одласка само дела муцахедина, муцахедини настављају свој рат за ислам и формирају затворене заједнице-парацемате (најпознатије су Горња Маоча и Ошве). Безбедносну ситуацију, истиче кандидат, усложњава велики број повратника из ратова на Блиском истоку, јер су Балканске земље међу највећим извозницима бораца за радикалне исламске организације као што су Даеш и Јабхат ал-Нусра.

У четвртој тематској јединици „Екстремистичка пропагандна делатност“ кандидат је истражио важне аспекте придобијања за исламистичке идеје, схватајући је као „идеолошко политичку индоктринацију дуготрајним, програмираним, систематским и циљаним ширењем учења, утицаја и манипулацијом свијешћу људи“. Кандидат, између осталог, а позивајући се на више теоретичара, истиче: да традиционални медији (телевизија или штампа) који су масовно коришћени у циљу промовисања терористичких организација и њихових политичких циљева све више остају у сенци интернета; „да је нова генерација терориста још опаснија, јер су мање структурисане и хијерархизоване: терористи су више налик на чланове секте, који вјерске поруке и инструкције примају путем радија, сателитске телевизије или све више преко интернета“ (Рееве, 1999:263); да од деведесетих година прошлог века исламистичке групе све више користе друштвене мреже за регрутовање нових чланова и ширење радикалних идеја. Кандидат скреће пажњу да медији експлоатишу тероризам (јер спектакуларност рађа профит), а да су медији подједнако од значаја и властима и терористима (јер терористички акт који не добија медијски простор готово губи сврху). Кандидат исправно закључује: „Основна сврха медијске борбе против тероризма је обликовање и јачање јавног мњења у правцу осуде терористичког акта, а све у циљу спречавања логистичке и друге подршке терористима.

На крају, потребно је онемогућити главни циљ дјеловања терориста, да прикажу своју снагу, а сам терористички чин да образложе херојским дјелом“.

У петој, последњој тематској јединици седмог поглавља, под називом „Финансирање екстремизма и тероризма“ кандидат даје, за циљеве тезе довољне назнаке о означеном проблему, а уз позивање на референтне изворе.

У осмом поглављу дисертације под називом „Терористичке дјелатности исламистичких терориста на Западном Балкану“ кандидат у пет тематских јединица допуњује или нешто детаљније, опет преко више референтних извора, излаже неке факторе од значаја за разумевање поменутих активности. Могу се издвојити, односно истаћи поједини карактеристични налази везано за државе захваћене истраживањем:

- **Србија**

Кандидат констатује да се исламистичког тероризам на простору Србије после деведесетих година прошлог века везује за две детерминанте: отворена аспирација Албаније за преузимање Косова и Метохије и тежња исламских фундаменталиста за повезивање области Санџак са Босном и Херцеговином и осталим регијама Западног Балкана у којима живи муслиманско становништво. С тим у вези кандидат се дотиче Прве и Друге Призренске лиге, одлука комунистичких власти везаних за становништво КиМ, уставних промена 1974, происламских организација на КиМ, терористичке групе Исмаила Прентића, догађаја у селу Жабрен и на планини Нинаја итд.

- **Црна Гора**

Кандидат Љубиша Конотар, између осталог, указује да се појава радикалних исламиста у Црној Гори и развој исламистичког тероризма у периоду након деведесетих година прошлог века, као и развој пуританског тумачења ислама, везује за период грађанског рата у Босни и Херцеговини и Србији. Кандидат истиче да је веома важно сагледати развој ове појаве у контексту друштвено-политичких дешавања у Црној Гори, а да су ратни сукоби, нарочито рат у Босни и Херцеговини, довели до снажног испољавања неповерења, националне и верске нетрпељивости међу становништвом, да је отпочело убрзано илегално наоружавање становништва свих конфесија, а да је општи национализам урушавао тадашњу социјалну државу. Агресивније деловање почиње током 1991. године када је регистрован први покушај извођења терористичког акта у којем су учествовала

лица муслиманске вероисповести, док се по осамостаљењу Црне Горе 2006. године интензивира деловање исламистичких група на католичко албанско становништво. Иначе, кандидат констатује, да је правни оквир Црне Горе у великој мери усклађен с правном тековином ЕУ и међународним инструментима у области борбе против тероризма, и на помиње да закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма треба изменити.

- **Босна и Херцеговина**

Љубиша Конатар истиче да „босански Муслимани никада нису били муџахедини, већ умјерени вјерници који су на своју религију гледали као на национални идентитет. Постоји став, који заступају бројни аутори да је дио популације на простору Босне и Херцеговине прије доласка Османлија био практично ван утицаја било које црквене организације (православне или католичке). Значајан дио популације припадао је тзв. богумилима - засебној хришћанској цркви (секти) протјераној од стране Немањића, која је заговарала повратак изворном хришћанству и укидању црквене хијерархије. Због тога је, вјероватно, прва прихватила ислам након доласка Османлија, или се радило о личној користи појединаца који су припадали хришћанској властели“. Уз назначивање више случајева у којима су ухапшена лица због покушаја или припрема за извршење терористичких напада кандидат закључује да опасности од савременог тероризма у свету и непосредном окружењу од БиХ захтевају успостављање снажног и ефикасног сектора безбедности, који тренутно не постоји услед унутрашњих неслагања између ентитетских власти.

- **Република Северна Македонија**

Кандидат указује на више битних околности од значаја за процену политичко-безбедносне ситуације: да се распадом Југославије и стицањем независности 1991. године, ова земља суочила и са захтевима бројних Албанаца који нису признавали суверенитет, захтевајући аутономан статус албанске етничке заједнице или у крајњем и независне албанске државе у РС Македонији, а да Албанци (доминантно муслимани) имају озбиљне намере потврдиће покретање оружаних акција против македонских снага безбедности 2001. године, када је избио шестомесечни албанско-македонски сукоб који је окончан потписивањем Охридског споразума 13. августа 2001. године (уз снажан притисак и посредовање међународних ауторитета); од посебног значаја је кандидатова констатација да је Традиционална исламска заједница у РС Македонији изложена оштрој

радикализацији, а да паралелне исламске заједнице у представљају значајан фактор нестабилности у овој земљи; „да је за терористе Сјеверна Македонија много лакша мета од Србије, јер Србија посједује знатно опремљенију војску и полицију која је у више наврата демонстрирала високу оперативност приликом сукоба са терористима“; а да је повезаност исламиста са простора КиМ и РС Македоније оперативна потврђено је у случају тзв. „Кумановске групе“ током терористичких активности у граду Куманову.

- **Албанија**

Кандидат закључује да је Албанија „своју територију и логистику примарно користила за подршку екстремистима и терористима у региону“, да је деведесетих година прошлог века убрзано приступила корпусу исламских земаља кроз окриље Исламске конференције. Новембра 1992. године у Тирани је организован и Свеопшти исламски конгрес, чиме су се стекли услови за брз долазак радикалних исламистичких организација. Јачање исламистичког терористичког фактора у Албанији имало је директан утицај на КиМ, посебно на јачање оперативне структуре у терористичкој организацији ОВК. Кандидат у том смислу назначавача: створена је јака обавештајна мрежа, новац је ОВК-у пристизао преко хуманитарних организација, али и кроз легалне економске канале, пропагиран је ирански модел државе као идеалан и подстицано је отцепљење КиМ као исламске територије. Кандидат истиче да је пред албанском владом велики изазов, а то је изналажење модела пацификације вахабијских и других радикалних група, јер ће оне инсистирати на доминантнијем учешћу у религијском и политичком животу земље. На крају, албанске власти никада нису одустале од пројекта стварања тзв. Велике Албаније, на шта указују изјаве појединих албанских званичника, што упућује да је пан-албанизам један од фактора који подстиче исламистички екстремизам у региону.

Девето, последње поглавље докторске дисертације чине „**Закључна разматрања**“, у којима кандидат Конатар на синтетички начин излаже низ аргументованих констатација и врши сублимирања ранијих анализа, налаза, оцена, а делом и предикција. Комисија издваја, као веома значајне, следеће констатације и оцене кандидата:

- „У регији постоје фактори и услови који утичу и погодују одржавању специфичног политичког ислама. Интервенцијом НАТО савеза 1999. године и самопроглашењем независности Косова и Метохије од стране Албанаца 2008.

године, доведен је у питање суверенитет Републике Србије над јужном покрајином КиМ. На простору Санцака, у општинама Прешево, Медвеђа и Бујановац, затим у Босни и Херцеговини, као и на сјеверу и југоистоку Црне Горе опстају и дјелују парацематске заједнице које врше притисак на муслимане и исламске заједнице, уживајући подршку појединих политичких партија у којима вахабити имају уплив. У циљу безбједносне стабилизације, Сјеверна Македонија је од 2020. године постала чланица НАТО, али остаје под континуираном пријетњом исламиста који дјелују кроз парацемате и албанске националне партије. Албанија остаје на задатку паналбанске агенде и тзв. Велике Албаније. Независност Косова један је од спољно политичких приоритета Албаније. Истовремено, на Косову унутар владајућих структура и у политици опстају лица са криминалном и терористичком прошлошћу. Дакле, у будућности ће један од највећих изазова за друштвене заједнице бити легитимизовање захтјева вахабитских група за активно учешће у религијском и политичком животу друштва“.

- „Мултиетнички и мултирелигијски склоп регије због своје хетерогености представљао је погодно тло за развој политичког ислама. Исламистички екстремизам представља реалност у регији према којој се морамо са озбиљном намјером односити. Сузбијање ове појаве у великој мери зависиће од одлучности државних система да се суштински супроставе политичком исламу чиме би се умањиле шансе од нових сукоба. Посљедњи геополитички и војни сукоби западних сила и муслиманских земаља у Сирији и Ирану на неки начин су успорили развој политичких покрета и посејаног исламистичког екстремизма на посматраном простору“.
- „Исламистичко дјеловање које се испољило кроз различите терористичке акције по модусу се разликује у односу на начин дјеловања Хамаса, Хезболаха или Ал Каиде. Исламисти у регији изводили су оружане акције које одударају од принципа закона и обичаја ратовања, а то су углавном герилске и терористичке методе уз употребу лаког наоружања и експлозива. Терористи на посматраном простору нису изводили самоубилачке бомбашке нападе и нису стварали талачке кризе, али је религијско моделовање истовјетно са оним у Централној Азији или Блиском истоку. Током

дјеловања, инспирисани идејом цихада, они религију користе као подстицај за насиље, оснивају парацematске организације, вјерски индоктриниране оружане групе, док за базе користе џамије, медресе, образовне институције, невладине организације, формирају кампове за војну обуку, итд. У периоду након завршетка оружаног сукоба, исламисти кроз парацematске заједнице дјелују и врше притисак на муслимане и исламске заједнице у регији, што представља потенцијал који може у једном тренутку да прерасте у озбиљну пријетњу цјелокупном региону. Дакле, организована војна, вјерска и финансијска подршка исламистичких центара моћи, као и ратни сукоби, имплементирају и одржавају политички ислам на простору Западног Балкана“.

- Кандидат подржава становишта која се залажу да се у стратегијама и мерама усмереним на супротстављање исламистичком екстремизму и тероризму ислам у целини окарактерише као извориште насиља, јер би то подстакло исламофобију, као и да се, поред контратерористичких активности безбедносно-обавештајних служби, морају предузимати мере дерадикализације, спречавања процеса регрутовања нових чланова. Кандидат уз то наглашава, да у контексту регионалне сарадње земље Западног Балкана морају осмислити одговарајуће безбедносне аранжмане у циљу функционалне сарадње, а као безбедносни приоритет;
- Кандидат полази „од претпоставке да Европска унија формално и територијално неће опстати у садашњим оквирима и форми. Евентуалним проширењем 2025. године, земље Западног Балкана ће сасвим сигурно представљати посебну регију унутар уједињене Европе. Мора се нагласити да је Европска унија данас суочена са развојем популизма и порастом национализма што се очитовало у политичким превирањима у Аустрији, Мађарској, Пољској и Чешкој“;
- „Заједничке карактеристике земаља Западног Балкана су слабе институције држава, лош привредни развој повезан са великом незапосленošћу, као и етничко-религијски сукоби који и даље стварају плодно тло за исламистичко дјеловање“;
- „Западни Балкан је претежно простор на коме дјелује вахабитски (БиХ), односно салафитски (Албанија, Косово и Метохија и Сјеверна Македонија) исламуизам.

хуманитарне, односно мисионарске задатке у појачаном замаху преузимају локалне групе“.

Аутор децидирано тврди да „за ефикасану борбу против исламистичког тероризма у првом реду мора постојати повољна геополитичка призма, озбиљна намјера исламских и муслиманских земаља да се супротставе овом феномену („исламско лице и муслимански глас“), интензиван дијалог са исламском заједницом који ће пратити шира друштвена заједница и одговарајући превентивно-репресивни механизми система безбједности. На крају, пресудни значај за борбу против тероризма је, коначно, борба против неправде, неправедне разлике у условима живота који владају на планети, дискриминације, расизма и кршења људских права“.

4. Остварен и научн и доприн ос

Комисија је установила да је кандидат Љубиша Конатар, на основу коректно дефинисаног проблема, предмета и циљева истраживања на задату тему, као и хипотеза које је проверио, остварио у свом докторском раду следеће резултате, као и низ мањих и већих научних доприноса:

- Изабрао је тему „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“ која је веома значајна и актуелна;
- Аргументовано је доказао научни значај и оправданост предмета свог истраживања преко детаљног теоријског сагледавања мноштва аспеката који дефинишу феномен, етимологију и етиологију исламистичког екстремизма и тероризма, његове релације са сродним и увезаним феноменима;
- Начином истраживања предмета у дисертацији, уз анализу врло разноврсних извора теоријског и стручног карактера, показао је основаност дефинисаних основних циљева дисертације, као и пројектованих доприноса;
- Обухватно истражио и темељно анализирао, из перспективе више научних дисциплина, врло широк спектар проблема, детерминанти, аспеката разматране теме, а при томе је имао у виду основни циљ формулисања, односно предмет и проблем које покрива теза,

сагледавање, анализирање и разумевање веза и интеракција разматраних димензија предмета истраживања;

- Кандидат је дисертацијом показао значај и обухватио мноштво димензија које одређују исламистички екстремизам и тероризам на Западном Балкану, и то: историјске, гео-политичке, унутар-политичке, безбедносне, доктринарне, социјалне и друге;

- Систематизовао је разноврсне факторе од утицаја на исламистички екстремизам и тероризам на Западном Балкану, регистровао је разноврсне модусе деловања исламиста, дао мноштво опсервација о феномену исламизма и джихадизма, систематично указао на доктринарне принципе и форме деловања исламиста;

- Систематично одговорио на теоријске оквире потребне за истраживање разматраног предмета, тиме што је истакао мноштво теоријских поставки и елемената које је потребно имати у виду при анализи;

- Дисертација је конципирана и структурирана на начин који омогућава увид у теоријске концепте и моделе који се директно баве или посредно третирају исламистички екстремизам и тероризам, при чему су сублимиране теоријске поставке референтних теоретичара, или из валидних извора разноврсног карактера;

- Кандидат је притом показао завидно познавање и разумевање изложене материје, не само користећи референтне изворе, већ тако што је у тези аргументовано подржавао референтна теоријска становишта;

- Дисертација „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“ је такође инструктивно – иновативног научног и стручног карактера будући да мноштво теоријских поставки које садржи требају бити основ за адекватно политичко, и безбедносно деловање свих структура друштва, у правцу сузбијања тих негативних појава;

- Дисертација, са својим закључцима не остаје само на нивоу дескрипције истраживаног проблема, већ је у њој кандидат Љубиша Конатар извршио валидну анализу и дао врло значајне оцене везане за поједине теоријске концепте и актуелне безбедносне трендове;

- С обзиром на озбиљност теме обрађене у докторској дисертацији, а посебно имајући у виду њену актуелност, резултати истраживања изложени у дисертацији представљају

допринос не само домаћем научном и теоријском фонду, те дисертацију карактерише јасни друштвени значај, и прате апликативни домети;

- Намера кандидата да изучи и научно опише узроке и форме исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану потврђена је као оригинална, научно – валидна и друштвено оправдана, док је општи научни циљ дисертације постигнут пошто је садржај дисертације и начин излагања материје, и резултата истраживања, такав да обухвата бројне елементе за теоријско сагледавање истраживаног феномена.

5. Закључак комисије:

Докторска дисертација кандидата Љубише Конатара „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“ обрађује комплексну и научно, као и друштвено значајну проблематику, а постигнути резултати истраживања представљају допринос у смислу ваљаног обухватања теме, с једне стране, и стварања могућности њеног даљег и дубљег сагледавања, са друге стране.

На основу анализе и критичке оцене докторске дисертације, Комисија једногласно закључује следеће:

Докторска дисертација под напред наведеним насловом је у свим кључним елементима сачињена у складу са усвојеним пројектом и одобрењем Наставно – научног већа Факултета за студије безбедности Универзитета Едуконс.

Докторска дисертација представља логичку и заокружену целину са свим неопходним елементима код овакве врсте научних радова. Докторска дисертација је резултат самосталног теоријског рада и спроведеног истраживања кандидата и у њој су систематизована постојећа научна сазнања о предмету истраживања, и сазнања до којих се дошло спроведеним истраживањем. У том погледу, дисертација представља теоријски допринос безбедносним и политичким наукама, али и наукама уопште.

Докторска дисертација је писана адекватним, стручним језиком и стилем рецептивним за читаоца.

Рад представља научни допринос и у образовно – васпитном смислу, а и као основа за истраживања других у појединим научним дисциплинама.

Кандидат је у оквиру спроведеног истраживања на примерен начин интерпретирао бројне резултате већим делом теоријских истраживања, као и податке и информације из других валидних извора.

Резултати истраживања могу бити од користи свим заинтересованим особама за научну област, пошто увидом у дате резултате истраживања могу да обогате свој фонд знања и уз примену принципа и препорука изложених у дисертацији унапреде своје практично деловање.

Кандидат Љубиша Конатар је у потпуности реализовао постављене задатке истраживања и суштински потврдио основну и посебне хипотезе.

6. Предлог Комисије:

На основу укупне и критичке оцене садржаја докторске дисертације, чланови Комисије једногласно оцењују да докторска дисертација кандидата Љубише Конатара, под насловом „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“, представља оригинално и вредно научно дело, настало самосталним истраживачким радом и да као такво има довољну теоријску и практичну вредност да би могло бити јавно брањено. Имајући у виду значај истраживања и проблематике, резултате истраживања и изведене закључке, Комисија позитивно оцењује докторску дисертацију кандидата Љубише Конатара, под насловом „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“ и једногласно се опредељује да

ПРЕДЛОЖИ

да Наставно – научно веће Факултета за студије безбедности Универзитета ЕДУКОНС прихвати позитивну комисијску оцену докторске дисертације Љубише Конатара „Узроци и модели исламистичког екстремизма и тероризма на Западном Балкану“.

Да се стави на увид научној јавности оцењена докторска дисертација Љубише Конатара и овај Извештај о оцени докторске дисертације, да би се стекли сви услови за њену јавну одбрану.

18. децембар 2020. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

проф. др Елизабета Ристановић, председник

проф. др Драган Симеуновић, ментор

доц. др Предраг Павлићевић, члан